

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XVIII Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**PROCEEDINGS
of the XVIII International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2023»**

**2023
Астана**

УДК 001+37
ББК 72+74
G99

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2023» студенттер мен жас ғалымдардың
XVIII Халықаралық ғылыми конференциясы = XVIII
Международная научная конференция студентов и молодых
ученых «GYLYM JÁNE BILIM – 2023» = The XVIII International
Scientific Conference for students and young scholars «GYLYM JÁNE
BILIM – 2023». – Астана: – 6865 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-337-871-8

Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.

The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities.

В сборник вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.

УДК 001+37
ББК 72+74

ISBN 978-601-337-871-8

**©Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2023**

язык. Некоторые опасаются, что растущее использование английского языка может привести к снижению использования немецкого в определенных контекстах.

Польша: В Польше растет озабоченность по поводу использования английского языка в образовании и на рабочем месте. Некоторые считают, что акцент на английском языке приводит к снижению использования польского языка и, возможно, способствует утечке мозгов, поскольку молодые поляки ищут возможности за границей.

Заключение.

Доминирование английского языка в Европе - сложный вопрос, обусловленный историческими, экономическими и культурными факторами. Хотя это дает много преимуществ, это также создает проблемы, особенно с точки зрения потенциальной эрозии других языков и культурных традиций. Важно отметить, что английский – никогда не будет единственным языком, на котором будут говорить в Европе, и существует множество региональных языков и языков меньшинств, на которых говорят по всему континенту. Также предпринимаются постоянные усилия по продвижению многоязычия и сохранению языкового разнообразия в Европе. Хотя доминирование английского языка в Европе очевидно, оно не является абсолютным, и предпринимаются усилия по поощрению языкового разнообразия и многоязычия в регионе. Таким образом, важно подходить к проблеме языкового разнообразия с тонким пониманием его социальных, экономических и культурных последствий.

Список использованных источников

1. Marko M. European Journal of Language Policy. Liverpool University Press, Volume 14, Issue 2, 2022. – 267 p.

2. Дёмин Г. А., Ульяницкая Л. А. Английский как язык межнационального общения в Европе. ДИСКУРС Т. 8, № 6. 2022, - 174 с.

3. Mark R., Monika K. English in Central Europe. University of Ljubljana Press, Volume 19, No. 2. 2022, - 221 p.

4. Josep S. Linguistic Injustice and Global English: Some Notes From Its Role in Academic Publishing. Stockholm University/Nordic Journal of English Studies. 2020, - 46 p.

5. Ruth W., Bernhard F. The Routledge Handbook of Language and Politics. London. 2018, - 738 p.

6. Josep S., Sergi M. Linguistic justice and global English: theoretical and empirical approaches. Walter de Gruyter. 2022, - 16 p.

7. Alessia C. English as a Lingua Franca in Europe. De Gruyter Mouton/Investigating English in Europe: Contexts and Agendas. 2016, - 89p.

УДК 504

АРАЛ ТЕҢІЗІНІҢ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ МӘСЕЛЕСІ

Шалина Айзере Нурлановна

aizere.aizere@gmail.com

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті
Аймақтану кафедрасының 2-курс магистранты, Астана, Қазақстан

Ғылыми жетекшісі - П.Қ. Килыбаева

Аннотация: Бұл мақала біздің заманымыздың ең маңызды экологиялық проблемаларының бірі болып табылатын Арал теңізінің экологиялық мәселесіне арналған. Мақалада теңіздің тартылуына әкелген негізгі факторлар, сондай-ақ олардың экожүйеге және аймақ тұрғындарының денсаулығына әсері қарастырылады. Сонымен қатар, Арал теңізі проблемасымен күресуге бағытталған бағдарламалар мен бастамалар және жергілікті тұрғындардың осы мәселе туралы пікірі сипатталған. Қорытындыда өңірді қалпына келтіру және оның бірегей табиғатын сақтау үшін бүкіл әлемдік қоғамдастықтың бірлескен күш-жігерінің қажеттілігі атап өтіледі.

Түйінді сөздер: экологиялық проблема, Арал теңізі, экожүйе, денсаулық, бағдарламалар, бастамалар, әлемдік қауымдастық, табиғатты қорғау.

Орталық Азияда орналасқан Арал теңізі - әлемдегі ең үлкен көлдердің бірі. Осыған қарамастан, соңғы онжылдықтарда ол адам әрекетінен туындаған күрделі экологиялық мәселелерге тап болды.

Мәселенің негізгі себептерінің бірі - ауылшаруашылық жерлерін суару үшін Арал теңізін қоректендіретін өзендерден суды пайдалану. Бұл теңіз деңгейінің төмендеуіне және түбінің ашық болуына, сондай-ақ судың қатты ластануына әкелді. Ғалымдар теңіз 1960 жылдардан бері су көлемінің 90%-дан астамын жоғалтты деп есептейді.

Бұл үрдіс ауыр экологиялық зардаптармен бірге жүреді. Жалаңаш теңіз түбі шаңды дауылдардың көзі болды, олар қоршаған ортаны ластайды және адамдар мен жануарларда тыныс алу жолдарының ауруларына әкеледі. Сонымен қатар, су көлемінің азаюынан Арал теңізінің тұздылығы едәуір артып, балық пен басқа су жануарларының өліміне себеп болды.

Арал теңізінің тартылуының негізгі бірнеше факторларын атап өтсек:

1. Арал теңізін қоректендіретін өзендердің суын ауылшаруашылық жерлерін суару үшін пайдалану. Кеңес өкіметі 1960 жылдары мақта алқаптарын суаруға арналған каналдар жүйесін салуды бастады. Бұл бұрын Арал теңізін тамақтандырған судың көп бөлігі Қазақстан мен Өзбекстандағы жерлерді суаруға бағытталғанына және нәтижесінде теңіз деңгейі төмендей бастағанына әкелді.

2. Дәнді дақылдарды қайта өңдеу. Суару сияқты, аймақтағы дәнді дақылдарды өңдеу де көп мөлшерде суды тұтынады. Бұл теңіз деңгейінің қосымша төмендеуіне әкеледі.

3. Климаттың өзгеруі. Жауын-шашынның төмендеуі сияқты климаттық өзгерістер Арал теңізінің тартылуына да әсер етті. Жауын-шашынның аз болуы Арал теңізінің бассейніне түсетін судың аз болуын және оның деңгейінің одан әрі төмендеуін білдіреді.

4. Желді құмдардың таралуы. Теңіз деңгейінің төмендеуімен жағажайлар шөлді ландшафттарға айнала бастады, ал теңіз жағалауынан шайылған құм теңіз айналасындағы шөлді аймақтарға бірнеше шақырымға созылды, бұл өз кезегінде кептіруді күшейтеді.

5. Судың ластануы. Аймақта қолданылатын ауылшаруашылық пестицидтері мен химиялық тыңайтқыштар Арал теңізінің бассейніне өзендер арқылы еніп, судың ластануына және теңіз экожүйесінің бұзылуына әкеледі.

Бұл Арал теңізінің тартылуына әкелген бірнеше факторлар ғана. Олардың барлығы бір-бірімен байланысты және бұл мәселені шешу кешенді және ұзақ мерзімді шараларды қажет етеді.

Арал теңізі маңында тұратын тұрғындардың денсаулығы теңіздің кебуіне байланысты экологиялық проблемаларға байланысты күрделі мәселе болып табылады. Негізгі проблемалардың бірі - тұрғындардың денсаулығына теріс әсер ететін ластану. Ауадағы және топырақтағы тұздар мен улы заттардың жоғары деңгейі бронх демікпесі, созылмалы

бронхит, қатерлі ісік және басқа аурулар сияқты ауыр ауруларға әкелуі мүмкін. Осыған байланысты, Арал теңізіне жақын аймақтағы сырқаттанушылық пен өлім деңгейі елдің басқа бөліктеріне қарағанда жоғары.

Сонымен қатар, бұрын аймақта дамыған ауыл шаруашылығы, балық шаруашылығы және өнеркәсіп қазір Арал теңізіндегі су деңгейінің төмендеуіне байланысты қиындықтарға тап болды. Бұл аймақ тұрғындары тұтынатын тамақ пен судың сапасының нашарлауына әкелді, ал бұл өз кезегінде олардың денсаулықтарына кері әсер етуі мүмкін.

Арал теңізі маңындағы тұрғындардың денсаулығын жақсартуға арналған бірқатар бағдарламалар мен бастамалар бар. Мысалы, Қазақстан Үкіметі өңірді сауықтыру, сондай-ақ қоршаған ортаның ластануын болдырмау бойынша жұмыстар жүргізуде. Алайда, бұл шаралар мәселені түбегейлі шешу үшін әлі де жеткіліксіз және тұрғындардың денсаулығы осал болып қала береді.

Осындай бастамалардың бірі - Қазақстан Үкіметі 2018 жылы іске қосқан "Арал теңізі-жаңа өмір" бағдарламасы. Бағдарлама су ресурстарын қалпына келтіру, ауыл шаруашылығы және туризм жобаларын жүзеге асыру және аймақтағы экологиялық жағдайды жақсарту сияқты бірнеше бағыттарды қамтиды. Бағдарлама аясында Арал теңізін Каспий теңізінен сумен толтыруға мүмкіндік беретін арналар құрылысы бойынша жобалар іске қосылды.

Бұдан басқа, 2005 жылы Қазақстан, Өзбекстан, Тәжікстан, Түрікменстан және Иран үкіметтерінің қатысуымен басталған "Арал теңізі - қалпына келтіру үшін ынтымақтастық" халықаралық бағдарламасы бар. Бағдарламаның мақсаты өңірдегі экологиялық жағдайды сауықтыру және Арал теңізін қалпына келтіру болып табылады. Бағдарлама шеңберінде ауыл шаруашылығы, сумен жабдықтау, экологиялық мониторинг және биоәртүрлілікті қорғау саласындағы жобаларды іске асыру бойынша іс-шаралар өткізіледі.

Сондай-ақ, аймақтың тұрақты дамуына бағытталған бірқатар бастамалар бар. Мысалы, 2019 жылы Қазақстанда "Нұрлы жер" ("Светлая земля") бағдарламасы аясында іске қосылған "Арал: болашақтың аймағы" жобасы. Жоба өңірдегі туризмді дамытуға және жаңа жұмыс орындарын құруға бағытталған. Жоба аясында жаңа қонақ үйлер, мейрамханалар, мұражайлар және басқа да инфрақұрылым нысандары салынуда.

Алайда, осы бағдарламалар мен бастамаларды іске асыруға қарамастан, Арал теңізінің экологиялық проблемалары өзекті болып қала береді және одан әрі жұмысты талап етеді.

Жергілікті тұрғындардың Арал теңізі туралы пікірі олардың аймақтың қай бөлігінде тұратынына байланысты әр түрлі болып келеді. Жалпы, Арал теңізінің маңында тұратын аймақ тұрғындары соңғы онжылдықтарда теңіздің айтарлықтай өзгергеніне қатты қайғы сезінеді.

Аймақтың көптеген тұрғындары өмір бойы теңіз деңгейінің қалай өзгергені туралы жеке тәжірибеге ие. Олардың кейбіреулері балалық шағында Арал теңізінде шомылып, оның жағасында балық аулағанын есіне алады. Аймақтың басқа тұрғындары Арал теңізінің құрғауы олардың өміріне теріс әсер ететінін түсінеді, өйткені бұрын аймақта дамыған ауыл шаруашылығы, балық шаруашылығы және туризм қазір қиындықтарға тап болды.

Алайда, Арал теңізінің тартылу проблемасына назар аудармайтындар да бар немесе оны экономикалық және әлеуметтік проблемалар сияқты басқа проблемалармен салыстырғанда онша маңызды емес деп санайтындар жетерлік.

Жалпы, жергілікті тұрғындар Арал теңізіне қатты эмоционалды тәжірибемен қарайды және олардың көпшілігі теңізді және оның экожүйесін қалпына келтіруді қалайды.

Олардың кейбіреулері экологиялық жобаларға немесе білім беру іс-шараларына қатысу сияқты осы мәселені шешуге белсенді қатысады.

Арал теңізінің тартылуына қарсы күрес қазіргі экологияның ең өзекті міндеттерінің бірі болып табылады. Бұл кешенді тәсілдерді және әртүрлі іс-шараларды енгізуді талап етеді:

1. Арал теңізін басқа көздерден сумен толтыру. Теңіз деңгейін қалпына келтірудің бір жолы - оны басқа көздерден сумен толтыру. 2005 жылы Сырдария су қоймасынан теңізге су беретін Көкарал су құбыры салынды. Бұл теңіз деңгейінің 3 метрге өсуіне әкелді, бірақ бұл оның бастапқы деңгейінен әлі де алыс.

2. Суды тазарту. Арал теңізінің сулары ауыл шаруашылығында қолданылатын пестицидтер мен тұздар сияқты улы заттармен ластанған. Суды тазарту ластану деңгейін төмендетіп, теңіздегі судың сапасын жақсартып алады.

3. Экожүйені қалпына келтіру. Теңіз айналасындағы өсімдік жамылғысы мен биологиялық әртүрлілікті қалпына келтіру, топырақты қалпына келтіру және эрозияны болдырмау үшін технологиялар мен шараларды енгізу қажет.

4. Экотуризмнің дамуы. Экотуризмнің дамуы аймаққа деген қызығушылықты арттырып, Арал теңізінің экологиялық проблемаларымен күресу үшін қосымша қаражат тарта алады. Бұл аймақтың табиғи ресурстарын сақтауға және жергілікті тұрғындар үшін жұмыс орындарын құруға көмектеседі.

5. Энергияны үнемдейтін технологияларды енгізу. Парниктік газдар шығарындыларын азайту үшін энергияны үнемдейтін технологиялар мен жаңартылатын энергия көздерін енгізу қажет.

6. Бөгеттер мен гидротехникалық құрылыстар салу. Бөгеттер мен гидротехникалық құрылыстар салу Арал теңізін қоректендіретін өзен бассейндеріндегі суды ұстап тұруға және оның шөлге ағып кетуіне жол бермейді. Ол сондай-ақ ауылшаруашылық жерлерін суару үшін пайдаланылатын су көлемін азайтып, осылайша суды үнемдеуге ықпал етуі мүмкін.

7. Мәселе туралы хабардарлықты арттыру. Жергілікті тұрғындар мен жұртшылық арасында Арал теңізінің экологиялық проблемалары туралы хабардарлықты арттыру маңызды. Бұл табиғи ресурстарды сақтау туралы хабардарлық пен жауапкершілікті арттыруға және жаңа идеялар мен шешімдерді енгізуге ықпал етуі мүмкін.

8. Халықаралық ынтымақтастық. Арал теңізі проблемасымен күресуге көмектесетін бірлескен бағдарламалар мен бастамаларды дамыту үшін халықаралық ынтымақтастықты нығайту қажет.

Жалпы, Арал теңізінің тартылуына қарсы күрес ғылыми және практикалық зерттеулерге негізделетін және халықаралық қоғамдастық қолдайтын кешенді және көп қырлы шешімдерді талап етеді.

Су ресурстарын сақтау және өңірдегі суды тиімдірек пайдалану бойынша жүргізіліп жатқан шаралардың арқасында Арал теңізінің деңгейіне қатысты біршама өзгерістер бар. Қазіргі таңда Арал теңізінің қалпына келуі туралы мәліметтер баспасөздерде, көптеген бұқаралық ақпарат құралдарында кездесіп жатыр. Соңғы мәліметтерге жүгінсек, өткен жылы Арал теңізіне 816 млн. текше метр, ал 2023 жылдың алғашқы екі айында – 803 млн. текше метр су келіп түсті [1].

Қорытындылай келе, Арал теңізінің проблемасы адамның іс-әрекеті қоршаған ортаға қалай әсер ететіндігінің мысалы болып табылады. Бұл мәселені шешу тек техникалық

шешімдерді ғана емес, сонымен қатар планетамызды болашақ ұрпаққа сақтау үшін адамдардың ойлауы мен мінез-құлқын өзгертуді қажет етеді.

Бағдарламалар мен бастамаларды іске асырудың арқасында соңғы уақытта аймақты сауықтыру процесі басталды. Сонымен қатар, Арал теңізінің экологиялық проблемалары тек осы аймақпен ғана шектелмейтінін түсіну маңызды - олардың жаһандық маңызы бар және бүкіл әлемдік қоғамдастықтың бірлескен күш-жігерін қажет етеді.

Арал теңізін қалпына келтіру және қоршаған ортаны қорғау жөніндегі жұмысты жалғастыру, өңірдің проблемаларына жұртшылықтың назарын аудару және орнықты дамуға бағытталған бастамаларды қолдау қажет. Тек бірлескен күш-жігермен ғана Арал теңізінің бірегей табиғатын сақтап, өңір тұрғындарының денсаулығы мен әл-ауқатын қамтамасыз етуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Уровень Аральского моря поднялся почти на полметра. 2023. <https://dzen.ru/a/ZAMEDIdeDwlhdrIZ>
2. Aral Sea Crisis: Causes, Consequences, Solutions. United Nations Environment Programme. 2019. https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30171/Aral_Sea_crisis_causes_consequences_solutions_2019_en.pdf?sequence=1&isAllowed=y
3. Арал теңізі: Экологиялық апат және оны шешу жолдары. 2023. https://www.inform.kz/kz/aral-tenizi-ekologiyalyk-apat-zhane-ony-sheshu-zholdary_a4049221
4. Арал – Орталық Азияға ортақ мәселе. 2019. <https://egemen.kz/article/165315-aral---ortalyq-aziyagha-ortaq-masele>
5. Проекты по восстановлению Аральского моря. Казахская Правда. 2021. <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/proekty-po-vosstanovleniyu-aralskogo-morya>
6. Экологическая катастрофа Аральского моря и ее последствия для Казахстана. Научно-исследовательский институт международных проблем. 2018. http://niimp.kz/nauka_i_obrazovanie/ekologicheskaya-katastrofa-aralskogo-morya-i-ee-posledstviya-dlya-kazahstana/

УДК 314.7

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПРИЧИН МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В СОВРЕМЕННОМ РЕГИОНОВЕДЕНИИ

Шмонова Ульяна Андреевна

shmonova.ua@edu.spbstu.ru

студентка Высшей школы международных отношений Гуманитарного института
Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого,
Санкт-Петербург, Россия

Научный руководитель - Богданова Надежда Викторовна

Общеизвестно, что в современном мире проблемы миграции вызывают множество международных дебатов не только среди правительственных групп, но и внутри